

Nisan/April 2025, Cilt/Volume: 15, Sayı/Issue: 1, ss. 1-15.

Başvuru/Submitted: 15.12.2024

Kabul/Accepted: 10.03.2025

Yayın/Published: 29.04.2025

DOI: 10.17828/yalovasosbil.1601944

Araştırma Makalesi/Research Article

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovasosbil>

Millî Mücadele Döneminde Müfide Ferit Tek

Şeyma Bakkaloğlu*

Öz

Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Müfide Ferit Tek (1892-1971), Millî Edebiyat döneminde yazmaya başlamış ve milliyetçi çizgide eserler vermiş bir yazardır. Dönemin hâkim anlayışlarından biri olan Türkçülük ile memlekette henüz kendini göstermeye başlayan feminizm, onun yalnızca romanlarında değil, gazete ve dergilere yazmış olduğu yazılarında da öne çıkar. Millî Mücadele döneminde memleketin içinde bulunduğu durum ile ilgili pek çok yazı yazan Müfide Ferit, verdiği konferanslarla da dönemin aydınları arasında yer almıştır. Mücadele dönemine bulunduğu katkı, Müfide Ferit'in o yıllarda en çok konuşulan isimlerden biri olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda dönemin gazete ve dergilerinde ismine en çok rastlanan aydınlardan birinin Müfide Ferit olduğu açıktır. Ne var ki bugün kendisi hakkında yapılan çalışmalar, onun, dönemindeki etkisiyle kıyaslandığında yeterli değildir. Bu döneme ait olan çalışmalarının bir kısmı gün ışığına çıkarılmış olsa da çalışmalarının oluşturduğu tesir bilinmemektedir. Biz bu makalede Müfide Ferit Tek'in Millî Mücadele döneminde gazete ve dergilere yazmış olduğu yazılarıyla birlikte bu yazıların ve özellikle konferanslarının oluşturduğu etkiyi ele alacağız. Bu çalışma sayesinde Müfide Ferit'in Millî Mücadele dönemindeki yeri biraz daha aydınlatılacak; aynı zamanda Millî Mücadele dönemiyle ilgili yapılan çalışmalara da katkı sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Gazete, Dergi, Müfide Ferit Tek, Milliyetçilik.

During The National Struggle Müfide Ferit Tek

Abstract

One of the important names in Turkish literature, Müfide Ferit Tek (1892-1971) started writing during the National Literature period and produced works on a nationalist line. Turkism, one of the dominant understandings of the period, and feminism, which was beginning to show itself in the country, are prominent not only in her novels but also in her articles in newspapers and magazines. Müfide Ferit, who wrote many articles about the situation in the country during the National Struggle period, also took her place among the intellectuals of the period with the conferences she gave. Her contribution to the

* Öğr. Gör., İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, seyma.bakkaloglu@yalova.edu.tr, 0000-0002-7539-6543

struggle period ensured that Müfide Ferit was one of the most talked about names in those years. In this context, it is clear that Müfide Ferit was one of the intellectuals whose name was most frequently encountered in newspapers and magazines of the period. However, the studies conducted on her today are insufficient compared to her influence during her time. Although some of her works from this period have been brought to light, the impact of her works is unknown. In this article, we will examine the articles written by Müfide Ferit Tek in newspapers and magazines during the War of Independence, as well as the impact of these articles and especially her conferences. This study will shed more light on Müfide Ferit's place in the War of Independence; it will also contribute to studies conducted on the War of Independence.

Keywords: National Struggle, Newspaper, Magazine, Müfide Ferit Tek, Nationalism.

Giriş

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olur. Bu antlaşmanın sonucunda I. Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkan Osmanlı Devleti'nin toprakları galip devletler tarafından paylaşılmaya başlanmıştır. İngilizler, İtalyanlar, Fransızlar ve Yunanlar tarafından paylaşılan topraklar antlaşmanın hemen ardından işgal edilmiştir. Anlaşma gereği silahları alınan ve ordusu dağıtılan memleket, her taraftan gelebilecek tehlikelere karşı açık ve savunmasız bir durumda bırakılmış, bu işgalleri izlemeye mahkûm edilmiştir.

Antlaşmanın ağır şartları sonucunda siyasî bağımsızlığını yitiren Osmanlı Devleti'nde bütün dengeler alt üst olmuş, zaten var olan karamsarlık havası daha da artmıştır. İttihatçıların yurt dışına kaçmaları ve arkalarında bıraktıkları siyasî boşluk, İstanbul'un işgali ve azınlıkların bu işgali sevinçle karşılamaları, Türk ve Müslümanlara karşı yapılan aşağılamalar memleketin içinde bulunduğu kargaşanın yalnızca bir kısmıdır (Çoruk, 2008: 13). Öte taraftan bu antlaşmanın memleket için bağımsız bir başka dönemi başlatacak tohumlar ektiği de açıktır. Ordusu dağıtılıp işgaller karşısında savunmasız bırakılan millet, bir süre olan biteni çaresizlik içinde izlese de sonradan Mustafa Kemal Paşa ile birçok vatanseverin başlattığı ulusal direnişin parçası olmuş ve kararlı bir şekilde memleketi savunma gayreti içine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin parçalanıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini başlatan bu mücadele, kısa süre içerisinde tüm yurda yayılmış ve bağımsızlığın tekrardan elde edilmesine kadar da devam etmiştir. Bazı kesimlerin, kurtuluşu ulusal direniş yerine İngiliz, Fransız yahut Amerikan mandası altında aramaları Millî Mücadele'nin hızını yavaşlatsa da durdurmaya yetmemiştir. Bunda Millî Mücadele'yi destekleyen aydınların büyük bir rolü olduğu söylenebilir. Millî Mücadele'yi destekleyenler; süreli yayınlar, konferanslar ve mitingler aracılığıyla halka seslenmiş, topyekûn verilen mücadelenin daha da güçlenmesini sağlamışlardır.

Akşam, Atı, Aydınlık, Dergâh, Diken, Güleriyüz, İdrak, Haber, İfham, İkdâm, İleri, İstiklâl, Kadınlar Dünyası, Karagöz, Minber, Söz, Tarık, Tasvîr-i Efkâr, Türk Dünyası, Vakıf, Vahdet, Vazife, Yarın, Yeni Gün, Yeni Mecmua, Yeni Ses, Yeni Şark ve Zaman gibi süreli yayınlar Millî Mücadele'yi desteklemiş; haberleri ve köşe yazılarıyla millî şuuru oluşturmaya çalışmışlardır (Kocabaşoğlu ve Akan, 2019: 59). Süreli yayınların yanında çeşitli şehirlerde düzenlenen mitingler ve aydınların bu mitinglerde yaptıkları konuşmalar da halkın direnişini güçlendiren etkenlerdendir. Bunların içinde en çok bilinen miting olan ve üç defa gerçekleşen Sultanahmet Mitingi, İzmir'in işgalini kınamak için yapılmış ve binlerce kişinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Birçok aydının konuşmacı olarak katıldığı bu ve bunun gibi mitinglerin memleket genelinde bütünleştirici bir etkisi olmuş, bu etki de Millî Mücadele'nin güçlenmesini sağlamıştır (Yıldırım, 2019: 14). Süreli yayınlar ve mitinglerin yanında Türk Ocağı, Türk Kadını Dershanesi, Dârülfünûn gibi kurumlarda düzenlenen konferanslara katılan aydınlar da Millî Mücadele'yi destekleyen konuşmalar yapmıştır. Her koldan gerçekleştirilen bu faaliyetlerin ortak amacı millî şuuru güçlendirerek topyekûn bir mücadeleyle ülkeyi kurtarmaktır.

Millî Mücadele yıllarında memleketin kurtuluşu için çaba sarf eden çok sayıda aydın vardır. Bu aydınların bir kısmı, sesi henüz çıkmaya başlayan kadın yazarlardan oluşmaktadır. II. Meşrutiyet'le beraber içtimâî ve siyasî konularda görüş bildirmeye; edebî alanda ürünler vermeye başlayan kadınların, Millî Mücadele direnişi sürecinde sahaya inip aktif biçimde halkı bilinçlendirme faaliyetleri içerisinde yer aldığı görülür. Halide Edip Adıvar, Şükûfe Nihal Başar, Suat Derviş, Halide Nusret Zorlutuna, Hadiye Hümeysra, Nezihe Muhittin gibi kadın yazarlar Millî Mücadele döneminde gazete ve mecmualarda ismi sıkça görülen yazarlardır. Bu isimlerin dışında, dönemin kadın yazarlarından biri de Müfide Ferit Tek'tir. İttihat ve Terakkî'nin Trablusgarp şubesini kuran Şevket Bey'in kızı; Yusuf

Akçura'nın baldızı ve çeşitli diplomatik görevlerde bulunan Ahmet Ferit Tek'in karısı olan Müfide Ferit, romancı kimliğinin yanında siyasi yazılarıyla da öne çıkan bir yazardır.

Müfide Ferit'in babası Şevket Bey, meşrutiyet taraftarı olduğu için taşrada görevlendirilen bir zabittir. Babasının Trablusgarp'ta Recep Paşa'nın başyaverliğini yapmak üzere görevlendirilmesinden dolayı Müfide Ferit'in çocukluğu da burada geçer. St. Joseph İtalyan Rahibe Okulu'nda okurken babasından da Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri alır. O yıllarda Trablusgarp'ta bulunan Ahmet Ferit'le nişanlanır. Ahmet Ferit'in tahsil için Paris'e gitmesinden sonra Şevket Bey de Müfide Ferit'i tıp tahsili alması için Paris'e, Versailles Lisesi'ne gönderir. Ancak 1905 senesinde babasının ağır hastalığı nedeniyle tahsilini yarıda bırakmak zorunda kalır ve Trablusgarp'a döner. 1907'de Ahmet Ferit ile Mısır'da evlenir ve meşrutiyetten sonra İstanbul'a gelir. 1912'de Ahmet Ferit, Türk Ocakları başkanı olunca Müfide Ferit de burada konferanslar verir. *Sevim Bike* imzasıyla *Türk Yurdu* ve *Şehbal* mecmualarında yazılar, hikâyeler yayımlar (Dergâh, 1998: 295).

Ahmet Ferit'in sürgün yıllarında Sinop ve Bilecik'te bulunan Müfide Ferit, ilk romanı *Aydemir*'i (1919) Yusuf Akçura'nın teşvikiyle Sinop'ta yazar (Esin, 1971: 16). Sinop ve Bilecik'ten sonra Kiev'de kalan çift bir süre sonra İstanbul'a döner. İstanbul'a döndükten sonra eşi Ankara'ya giden Müfide Ferit İstanbul'da kalır. *Türk Kadını* ve eşinin çıkarmış olduğu *İfham* gazetesinde yazılar yazar. Ahmet Ferit'in Kuvâ-yı Millîye'yi desteklemesi ve kendisinin de süreli yayınlardaki yazıları sebebiyle Müfide Ferit istenmeyenler listesine girer ve İngilizler tarafından tutuklanacağı anlaşıncı Ankara'ya kaçar (Kocabaşoğlu ve Akan, 2019: 490). Burada *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde Millî Mücadele ile ilgili makaleler yazar. Bu makalelerden bazıları cepheye yollanır ve askerlere cesaret vermesi amacıyla dağıtılır (Esin, 1971: 17). 1921 yılında Ahmet Ferit'in büyükelçi olarak Paris'e gönderilmesi sebebiyle Müfide Ferit de Paris'e gider ve burada konferanslar verir. Paris dönüşünde ise ikinci romanı *Pervâneler*'i (1924) yazar.

1925-1943 yılları arasında Ahmet Ferit'in görevi nedeniyle yurt dışında bulunan Müfide Ferit, bu süre zarfında yazmaya ve konferanslar vermeye devam eder. 1926'da Lyceum d'Angleterre'in fahri reisi seçilir. Yine bu yıllarda Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirir. 1948 yılında da Soroptimist Kulübü'nü kurar (Dergâh: 1998: 295).

Türkçülük akımının roman türündeki ilk temsilcilerinden olan Müfide Ferit'in, biri Türkçülüğü savunan (*Aydemir*), diğeri misyonerlik ve kültür emperyalizmiyle mücadeleyi dile getiren (*Pervaneler*) romanları ünlüdür. Halide Edip'in milliyetçilik davasına adanmış romanı *Yeni Turan*'dan sonra “*sanat ve aşk ile Türklüğü diriltmek ülküsü Müfide Ferit'te dile gelir*” (Necatigil, 1995: 325). Bu romanlarından başka *Leyla* adlı bir romanı Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiş; Türkçesi basılmayan *Affolunmayan Günah* adlı romanı da Almanca *Die unverzeihliche Sünde* adıyla 1933 yılında Almanya'da yayımlanmıştır (Kocabaşoğlu ve Akan, 2019: 491).

Türk edebiyatında milliyetçi çizgide eserler veren Müfide Ferit'in romanları, imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecindeki dönemden izler taşır (Demircioğlu, 1998: 80). Osmanlı'ya karşı başlatılan işgal girişimlerinin ve milliyetçi hareketlerin sonucunda Türklüğün tek çare olarak savunulması fikri, dönemin birçok muharririnde olduğu gibi Müfide Ferit'in yazılarında da kendini gösterir. Ancak onun milliyetçiliği “*hümanizmden kopmamış, hümanist sevgi temelini “ırk”ta arayan, ama bu “ırk”ın “insaniyet”in üstüne çıkmamasına özen gösteren bir dil*” ile sunulur (Belge, 2009: 244). Türk birliği ideali onun sadece romanlarında değil, gazete yazıları ve konferanslarında da öne çıkan en önemli unsurdur. *İfham*, *Türk Kadını* ve *Hâkimiyet-i Milliye* gazetelerinde yazan Müfide Ferit bu yazılarında her zaman Türk birliğini savunmuş ve halka moral vermeye çalışmıştır. Paris'te verdiği konferanslarda ise Türklerin Millî Mücadele'sini anlatmış ve Türkleri dışarıya tanıtmak istemiştir.

Müfide Ferit yalnızca milliyetçiliği ile değil, feminist kimliği ile de öne çıkar. Milliyetçilik ve feminizm, çalışmalarının muhtevasını oluşturan iki önemli unsurdur. Türkiye'deki Soroptimist Kulübü'nün kurucusu olan Müfide Ferit, hayatı boyunca Türk kadınının sorunlarıyla ilgilenmiş ve bununla ilgili çalışmalarda bulunmuştur. İsmi, Millî Mücadele döneminde Türk kadınının terakkisi için çalışan kadınlarla birlikte anılır.¹ Bu bağlamda kadın haklarının yeniden düzenlenmesi için mücadele

¹ Sabiha Sertel Büyük Mecmua'da yazmış olduğu “Kadınlığa Dair: Türk Kadınlığının Terakkisi” başlıklı yazısında savaş yıllarında bütün içtimai meselelerin tedrici olarak ilerlediğini; ancak kadına dair meselelerin büyük bir hızla tekâmül ettiğini belirtir. Sertel'e göre savaşla birlikte kadının çalışma hayatına atılması onun haklarına dair meselelerin de ele alınıp tartışılmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte kadınların fikri hayata da erkekler kadar iştirak etmeye başladıklarını

eden öncü kadınlardan biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. (Avcı, 2016: 243). Verdiği konferanslarda ve yazdığı yazılarda kadının medenî, içtimâî ve siyasî haklarını ele alan Müfide Ferit, özellikle içtimâî hakkının bir an önce elde edilmesi gerektiği fikrini savunur. Çalışma hayatındaki kadının eşit haklara sahip olması önemlidir ve ona göre bu eşitlik insanî temellere dayanır. Bu açıdan bakıldığında Müfide Ferit'in milliyetçiliği gibi feminizminin de hümanist değerlere yaslandığı anlaşılr (Şermet, 2019: 140). Ulusal yayınlardaki yazıları ve konferanslarında Müfide Ferit, bir yandan çalışma hayatına atılan kadının haklarını anlatırken diğer taraftan da kadının yabancı olduğu bu alandaki konumunu ve erkeklerle olan münasebetini de biçimlendirmeye çalışır. Uluslararası konferansları ise daha çok Millî Mücadele'deki kadını anlatmaya ve Türk kadını dünyaya tanıtmaya yöneliktir.

Bu çalışmada Müfide Ferit'in gün ışığına çıkarılmış olan yazılarıyla birlikte daha önce herhangi bir çalışmada yer almayan bir mülakatı ve Paris konferanslarını müteakip Türk basınında çıkan yazılar ele alınacaktır. Millî Mücadele sürecindeki çalışmaları ve içtimâî hayattaki faaliyetleri ayrı başlıklar altında, kronolojik bir sıra ile verilecektir.

1. Müfide Ferit Tek'in Millî Mücadele Sürecindeki Çalışmaları

Müfide Ferit için Millî Mücadele dönemi yoğun bir yazma sürecinin başladığı dönemdir. Yalnızca edebî değil, siyasî yazıları ve faaliyetleriyle de dikkat çeker. Hatta bu dönem için Müfide Ferit'in edebiyattan çok siyasî hayatla ilgilendiği söylenebilir. Bu ilgi, kendi memleketinin sınırlarını aşarak diğer ülkelerin iç işlerine kadar ulaşır. *Vakit* gazetesinde kendisiyle yapılan mülakat, diğer ülkelerin siyasî durumlarıyla yakından ilgilendiğinin açık bir göstergesidir. Eşi Ahmet Ferit Tek'in Ukrayna'nın başkenti Kiev'deki başkonsolosluk görevinin henüz sona erdiği dönemde kendisiyle yapılan bu mülakatta Müfide Ferit, Ukrayna'nın iç işleriyle ilgili bilgi verdikten sonra Türkiye ile Ukrayna arasındaki münasebetlere de değinir. Ukrayna hükümetinin, Karadeniz havzasındaki bütün milletlerin huzur içinde yaşamalarını temin edecek bir Karadeniz Konfederasyonu kurma amacından bahseden Müfide Ferit, mülakatın sonunda Rusya'daki esirlerimizin durumuna dikkat çeker. Esirlerin yaşadığı kötü şartları anlatır ve buna müdahale edilmesini rica eder:

“Sizden bir şey rica edeyim: Gazetenize Rusya'daki esirlerimizin haline nazar-ı dikkatini celbediniz. Moskova'dan alınan haberlere göre oradaki esirlerimiz hiçbir taraftan himaye görmemekte ve ötede beride dilenmektedir. Petersburg'da ve Sibiry'a'daki esirlerimiz de aynı vaziyettedir. Mütarekeden evvel bunlarla Almanlar, Avusturyalılar ve Danimarkalılar meşgul olduğu halde şimdi hiç bağı çeviren yoktur. Yalnız son zamanlarda Danimarka Salib-i Ahmer memurlarından birinin esirlerin nakli için bir vapur tedarikine teşebbüs ettiğini haber aldım. Hükümetin mesele ile ciddi bir surette iştigal etmesi lazımdır.” (Vakit, 1919a).

1919 yılı Müfide Ferit'in edebiyat alanında da tanınır olmaya başladığı yıldır. Türkçülük-Turancılık ideali çerçevesinde yazmış olduğu romanı *Aydemir* 1919 yılında yayımlanır. İlk romanı olmasına rağmen romanın yayımlanmasından sonra hakkında yazılanlar göz önüne alındığında Müfide Ferit'in, edebiyat alanında kendisine yer açmayı başardığı açıkça görülür.

Reşit Süreyya'nın *Şair Nedim* gazetesinde çıkan “*Yeni Eserler: Aydemir*” başlıklı yazısı, romana dair yapılan ilk eleştirisi yazısıdır. “*Aydemir*”i iyi bir sanat eseri olarak değerlendiren Reşit Süreyya, romanın bir davayı müdafaa etmek için yazıldığını belirtir. Edebiyat dünyasına farklı bir romanla giren Müfide Ferit'i tebrik ederken diğer taraftan üslûbundan dolayı da eleştirir. Kadın yazarların genel olarak erkek yazarların üslûbunu taklit ettiği görüşünde olan Reşit Süreyya; “*hususî tabiriyle mükemmel bir İstanbul üslûbu, hususî bir tarz-ı hikâyeleri, hususî hikâye zeminleri*” olmasından dolayı kadın yazarların erkeklerde bulunmayan bir incelikle kendilerine has bir üslûp oluşturabileceklerini söyler (Süreyya, 1919).

Aynı eserle ilgili bir eleştiri yazısı da Fuat Köprülü tarafından yazılır. Köprülü yazısına, Türklerin millî hakkını savunma amacı taşıyan romanın ilk defa Halide Edip tarafından yazılmasından sonra Türkiye dışındaki Türklerin de yine bir kadın yazar tarafından anlatılmasından duyduğu mutluluğu paylaşarak başlar. Türkçülük ideolojisiyle yazılan romanın sarîh ve kuvvetli bir dile sahip olduğunu

söyleyen Sertel sözlerine şöyle devam eder: “Son ayların fikrî hayatına bakınca görüyoruz ki kadınlık bu sahada da büyük bir mevki kazanmıştır. Filhakika son intişar eden eserleri gözden geçirdiğimiz zaman en çoğunun kadın eserleri olduğunu görüyoruz. Yalnız son ay zarfında biri Halide Edip, diğeri Müfide Ferit, üçüncüsü Şükûfe Nihal Hanımlara ait olmak üzere üç kadın eseri intişar etmiştir. Şüphesiz bu, şükran ile kayda şayan bir hadisedir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Toprak: 2022, 143.

belirtir. Genel olarak başarılı bulmasının yanında romanın üslûbunda ve vak'ının tertibinde gördüğü düzensizliği eleştirir. Bazı kısımların şairane bir dille; bazılarının ise makale gibi yazılmasını tutarsız bulur. Diğer taraftan entrikadan uzak, basit bir içeriği olan vak'ının tertibinde de mühim kusurların olduğunu ifade eder. Bununla birlikte Köprülü, kusursuz bir roman yazmanın büyük bir emek istediği gerçeğini de göz ardı etmez (Köprülü, 1919).

Nezihe Rikkat de *Aydemir* romanı üzerine yazanlardandır. Halide Edip'in, sanata olan borcunu ifa etmiş yegâne edibemiz olduğunu ve hürmetinin takdir edilmesi gerektiğini belirttikten sonra bahsi Müfide Ferit'e getirir. *Aydemir*'in -kusurları varsa bile- muvaffak bir eser olduğunun kabul edilmesi gerektiğini ifade eder. Dönemin edebî eserlerini samimiyetten uzak bulduğunu belirten Nezihe Rikkat, *Aydemir*'in ciddi bir çalışmanın ürünü olduğu görüşünü paylaşır. Müfide Ferit ve Halide Edip gibi kadın yazarlardan bahsettikten sonra kadınların, sanat hayatında erkeklere örnek olacak bir azim ile çalıştıklarını belirtir (Rikkat, 1919).

Romanla ilgili çıkan eleştiri yazılarından bir diğeri ise Ömer Seyfettin'in "*İnkılâplarda Kadın*" yazısıdır. Ömer Seyfettin milliyet cereyanının en büyük kahramanlarının kadınlar olduğunu söyler. Önce Halide Edip'in *Yeni Turan* romanını değerlendirir. Romanı; istikbâlimizin tarihi, Türk milliyetperverliğinin İncil'i olarak görür. Türkçülüğe katkısından dolayı Halide Edip'e minnet duyan Ömer Seyfettin, yazısının devamında *Aydemir* romanını da değerlendirir. Halide Edip'in, yalnızca Türkiye sınırları içerisindeki Türklerle ilgilenmesine karşılık Müfide Ferit'in sınırları aşarak büyük Turan hayâli kurduğunu söyler. Romanın kahramanı Demir'i bir "milliyet misyoneri" olarak tanımlar. Bu bağlamda Seyfettin'e göre, Halide Edip Türklük mefkûresine gerçekçi bir sınır çizerek; Müfide Ferit ise bu mefkûrenin hayâli genişliklerini, romantik kısımlarını tasvir ederek erkeklerin başaramadığını başarmışlardır (Seyfettin, 1919).

Aydemir romanı hakkında çıkan eleştiri yazılarından sonra Müfide Ferit'in ismi, siyasî görüşlerini belirttiği yazılarla daha görünür hâle gelir. Eşi Ahmet Ferit Tek'in çıkarmış olduğu *İfhâm* gazetesi, Müfide Ferit'in siyasete dair görüşlerini aktarmasına olanak sağlarken diğer gazetelerin köşe yazılarında da isminin görülmesinin yolunu açar. Gazetede yayınlanan ilk yazısı "*Millî Vazifeler Karşısında Günahlarımız*"dır. I. Dünya Savaşı döneminde farklı cephelerde savaşmış bir askerin, İstanbul'a dönüşünden sonra yaşadığı zorlukları anlattığı yazısında Türk milletinden vatanına hizmet için savaşan askerlere sahip çıkmasını da ister (Tek, 1919a).

Aynı gazetede çıkardığı yazılardan bir diğeri "*Daldan Dala*"dır. Aynı başlık altında çıkan iki yazının birincisinde savaşın zor şartları altında yaşamaya çalışan insanlardan bahseder. Havanın soğumaya başlamasıyla birlikte küçük muhacir çocuklarının, kadınların ve ihtiyarların çekeceği sıkıntıları düşünürken üzülen Müfide Ferit, bu insanların sorunlarına bigâne kalan hanım sultanların ziyafet vermesini de eleştirir (Tek, 1919b). Diğer yazısında ise dönemin siyasî ortamını eleştirir. Memlekette firkanın olmadığına dair görüşlerini bildirir. "İttihatçı" kelimesinin manasının büsbütün değiştiğini; başarılarından dolayı kışkırtılan insanlar için kullanıldığını ifade ederken halkın sevdiği her siyasetçinin İttihatçı olarak etiketlenmesine tepki gösterir. Diğer taraftan 1920 yılında yapılan mebusluk seçiminin ortaya çıkardığı kargaşayı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın destekçisi olan Refik Halit'in "ağzından sular akarak" seyrettiğini ifade eder. Çok sayıda firkanın olduğu bu seçimlerde Millî Türk Fırkası'na mensup olanların "İttihatçı" olarak etiketlenmesine duyduğu üzüntüyü dile getirerek yazısını bitirir (Tek, 1919c).

İfhâm gazetesindeki "*İkinci Fetih*" başlığıyla yayınlanan son yazısında Millî Mücadele direnişini ikinci fetih olarak aktarır (Tek, 1920a). Artık milletin hakkının, sesinin ve hayatının kılıçtan daha kuvvetli olduğu günlerin yaşandığını öne süren Müfide Ferit, İstanbul'un Türk olduğunu ve Türklere ait kalacağını belirtir. İlk fethin kılıçla ve yüksek bir zekâyla; ikinci fethin ise "*Anadolu'nun açık bağrındaki sıcak hayat*" sayesinde gerçekleştiğini yazar. Bu yazısında; Millî Mücadele'nin, Anadolu halkının çabaları ile ilerleyip başarıya ulaşacağı kanaatinde olduğu açıkça görülür.

Hâkimiyet-i Milliye, Müfide Ferit'in köşe yazılarının en fazla sayıda yer aldığı gazetedir. Millî Mücadele hareketinin yayın organı olarak çıkarılan gazete, Müfide Ferit'in direniş sürecindeki görüşlerini paylaşmasına da olanak sağlamıştır. Söz konusu gazetede çıkan "*Gaziantep*" başlıklı yazısı Millî Mücadele'yi destekleyen ve şehre bugünkü adının verilmesini sağlayan önemli yazılarından biridir. Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizlerin Antep'i de içine alan pek çok şehri işgal etmesi ve bir süre sonra işgal ettiği bu yerleri Fransızlara devretmesi sonucunda Antep halkının başlattığı direnişi

desteklemek için yazdığı yazıya Müfide Ferit, “*Türkler, hürmetle eğiliniz! Antep karşınızdadır*” cümlesiyle başlar. Dokuz aydır direnişte olan Antep halkını bir kahraman olarak görür. Fransız askerinin “*gezmeğe gider gibi*” Antep’e girdiğini; ancak silahsız “*bir avuç insan*” karşısında galip gelemediğini anlatırken Antep halkına “Gaziantep” olarak seslenir. Yazı boyunca Antep’te verilen mücadeleyi anlatan yazar, Antep halkının bu çetin mücadele içinde yaşadığı zorluğu okuyucuya hissettirir (Uğurlu, 2014: 313). Bu kahramanlığından dolayı “*Sen bir âbidesin, sen ikinci bir Plevne, ikinci bir Çanakkale’sin*” hitabına mazhar olan Antep’e gazi nişanını takarak yazısını sonlandırır (Tek, 1921a). Müfide Ferit’in Antep’e “Gazi” hitabıyla seslenmesinden sonra gazeteci Yusuf Ağa Gaziantep’te yayınlanan Sabah gazetesinde şehre “Gazi” ünvanını veren Müfide Ferit’in adının şehrin bir caddesine verilmesini teklif eder. Bunun üzerine başlatılan çalışma sonucunda Gaziantep’in bir caddesine Müfide Ferit’in adı verilir (Esin, 1972: 31).

Aynı gazetede “*İrlanda Kahramanları*” başlıklı yazısı yayınlanır. Türkiye’nin başlattığı Milli Mücadele ile hemen aynı yıllarda İngiltere’ye karşı bir mücadele içine giren ve bağımsızlığını elde eden İrlanda’nın siyasî değişimini anlattığı yazısında Müfide Ferit bu defa İrlanda halkını kahraman olarak görür. Müfide Ferit’in İrlanda’nın direnişine ve bağımsızlığına heyecanlı bir şekilde destek vermesinde İrlanda ile Türkiye’yi özdeşleştirmesinin etkisi vardır. İngiltere’nin hâkimiyetinden kurtulmak için bağımsızlık savaşı veren İrlanda’yı, işgal altında topyekûn bir mücadele içinde olan Türkiye’nin bir eşi olarak görür ve onların bu mücadelelerini destekler. Bu desteğini de; “*onların muvaffakiyetini bir ordumuzun muvaffakiyeti gibi temenni ediyoruz. Hayır, temenni ediyoruz değil, imanla, itminanla bekliyoruz*” cümleleriyle belirtir (Tek, 1921b).

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde “*Kara Haber*” başlıklı yazısının dipnotunda Müfide Ferit’in, İzmir’in işgalinden sonra İstanbul’un genel durumunu anlatacağı duyurusu yapılır. Bu habere göre gazetenin ricası üzerine Müfide Ferit’in yazıları haftada bir olmak üzere farklı bölümler hâlinde neşredilecektir. Ancak vadedilen bu yazılardan yalnızca üç tanesi yayınlanır. “*Kara Günler*” başlığı altında verilen yazıların ilki “*Kara Haber*”, ikincisi “*Hayret*”, üçüncüsü ise “*Geçen Seneki Ramazan*” başlıklı yazısıdır. Yunanistan’ın İzmir’i işgal etmesi üzerine yazdığı “*Kara Haber*” başlıklı yazısında Müfide Ferit, işgal karşısında duyduğu üzüntüsünü anlatır. Yazıyı yazdığı gün, işgal haberini aldığı bir kandil günüdür. Beyazıt Camii’nin minarelerinde yanan kandillere bakarken bir yandan hürmetle karşılanan eski kandilleri diğer yandan işgal haberini düşünür. İlk defa mağlubiyeti hisseder. Müfide Ferit’e göre İslam yenilmiştir. Bu yenilgiden sonra düşmanların memleketimize yerleşmesini kaçınılmaz bir son gibi görür. “*Kara Haber*” başlıklı yazısı Müfide Ferit’in en karamsar yazısıdır. Bu bağlamda Yunan işgalinin, insanların üzerinde yarattığı umutsuzluk ve bunalım etkisini açıkça görmek mümkündür (Tek, 1921c).

Hatıra serisinin devamı olan “*Hayret*” yazısı da Müfide Ferit’in aynı karamsarlıkla yazdığı bir diğer yazısıdır. Bu yazısında da İzmir’in işgal haberini aldıktan sonra İstanbul’da sokağa dökülen insanları anlatır. Sultanahmet ve Ayasofya meydanları insanlarla doludur. Bir hafta önce haberi alan İstanbul halkı, yazının yazıldığı gün meydana inmiştir. Bu kalabalığı anlatan Müfide Ferit yazısının sonunda “*Yunan İzmir’de! Ne oluyor? Şimdi İzmir. Demek sonra İstanbul. Yoksa devlet mi yıkılıyor?*” diye sorar (Tek, 1921d).

Aynı gazetede yayınlanan “*Zafer*” başlıklı yazısı ise önceki iki yazının tersine, büyük bir coşku içinde yazılmıştır. Yunan işgali karşısındaki İzmir halkının direnişini zafer olarak ifade eder. Bu zafer ile Yunan yenilgisi başlamıştır. Yazının devamında ise Müfide Ferit kendisini Türk olarak yarattığı için Allah’a şükreder. Ancak burada Müfide Ferit’in Türklüğü bir ırk olarak değil, mütareke dönemindeki mücadelesiyle birlikte düşündüğü belirtilmelidir. Onu Türk olmakla gururlandıran; böyle bir mücadeleye millet olarak girilmesidir (Tek, 1921e).

“*Avrupa’nın Karşısındaki Tehlikeler*” başlıklı yazısında Müfide Ferit, Avrupa’yı tehdit eden tehlikelerden bahseder. Müfide Ferit’e göre Avrupa karışıklık içindedir. Bugün etrafına *gülünç* emirler veren ve kimsenin uymadığı antlaşmalar yapan Avrupa’nın karşısında yeni bir hareketin başladığını belirtir. Avrupa tarafından ezilen bütün halkların sırasıyla isyana ve direnişe başladığını söyler. Rus komünizmi Müfide Ferit’e göre Avrupa’ya karşı gösterilen ilk isyandır. Yazının yazıldığı tarihlerde ise Avrupa’yı tehdit eden üç tehlikenin varlığından bahseder. Buna göre Panislamizm Avrupa için ilk tehlikedir. Sonrasında Sarı Tehlike gelir. Son zamanlarda ise Amerika’daki siyahilerin ayaklanmaya başladığını; bu ayaklanmanın da Avrupa’nın Afrika’daki bütün kolonilerini yok edeceğini ifade eder.

Müfide Ferit; Asya, Afrika ve bütün ezilmiş milletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarını ümit ederek yazısını sonlandırır (Tek, 1921f).

“*Kara Günler*” başlıklı hatıra serisinin üçüncüsü ve aynı zamanda sonuncusu olan “*Geçen Seneki Ramazan*” isimli yazısında Müfide Ferit, işgal günlerini anlatmaya devam eder. 1920 yılının Mayıs ayında yazmış olduğu; ancak 9 Mayıs 1921 tarihinde yayınlanan yazının başlarında Direklerarası’nın aydınlık dükkânlarından, sinemalarından, kahvelerinden ve sokakta eğlenen insanlarından bahseden Müfide Ferit, memleketin içinde bulunduğu duruma rağmen bu durumdan bîhaber gibi gezinen insanları *zavallılar* olarak görür. Halkın bir kısmı ağlarken bu kalabalığın eğlenebilmesine hayret eder. Şehzade Camii’nin merdivenlerine oturan Müfide Ferit, camide namazı bekleyen askerlerle sarıklılardan oluşan cemaate bakar. Ona göre cami, mihrap önünde bekleyen hocaların diyarıdır. Düşmanın karşısında cesaretle dikilen bu insanların, mihrabın önünde bir çocuk gibi yumuşak ve sevimli hallerini izler. Onların safvet içinde ibadet etmeleri karşısında kıskançlık hisseder. Yazının bu kısımlarından itibaren Müfide Ferit, mihrap önünde ibadet eden askerler ile kendisini de dâhil ettiği sanatçıları ve münevverleri kıyaslar. Ona göre, askerler bütün cahillikleri ve eksikliklerine rağmen sanatçılardan ve münevverlerden zengindirler. Çünkü onlarda “*inanmak serveti, inanmak saadeti*” vardır. Bu servetin kendilerinde bulunmadığını düşündüğü için sanatçıların ve münevverlerin kimseyle anlaşılmadan, her zaman garip ve mutsuz kalacaklarını söyleyerek yazısını sonlandırır (Tek, 1921g).

“*Türk Askeri*” başlıklı yazısı da Türk askerine olan sevgisini ve minnetini ifade ettiği yazısıdır. Bu yazıda Müfide Ferit, Türk askerinin on senedir bütün dünyaya başkaldırdığından bahseder. Trablusgarp, Edirne, Çanakkale ve Erzurum’da cesurca savaştığını ve on senedir durmaksızın ölüme doğru gittiğini anlatır. Yazısını Türk askerine “*Çok yaşa!*” diye seslenerek bitirir (Tek, 1921h). Büyük bir coşku içinde askerlere moral verdiği bu yazısı daha sonra çoğaltılarak cepheye gönderilir ve askerlere dağıtılır (Esin, 1972: 17).

Müfide Ferit’in ülkenin kurtuluşu için güçlendirmeye çalıştığı millî şuur, diğer ülkelerde de kendisini gösterir. Ahmet Ferit Tek’in 1921 yılında Paris’e büyükelçi olarak atanmasının ardından bir süre Paris’te yaşayan Müfide Ferit, memleketi için çalışmaya Paris’te devam eder. Orada verdiği konferanslarda Millî Mücadele hareketini anlatır. Bu konferanslar, Türkiye’nin Avrupa’ya tanıtılma çabalarının ilklerinden olduğu için büyük önem taşırlar.

20 Mart 1922 tarihinde vermiş olduğu konferans da bunlardan biridir. Aralarında General Gouraud, General Malleterre ve General Debeney gibi dönemin etkin isimlerinin de davetli olarak bulunduğu bu konferansta Müfide Ferit, Türkiye’deki millî hareketi ve bu harekete yön veren nedenleri belirtir. Buna göre Türklerin ulusal direnişe geçmelerinde, onların bağımsızlıklarına olan bağlılıklarının büyük etkisi vardır. Bu savaş döneminde İngilizlerin, İtalyanların ve Fransızların Türkiye’ye verdikleri sözleri tutmadıklarını; Türkleri harekete geçiren sebebin ise İzmir’in işgali olduğunu belirtir. Bu işgal sonrasında Türklerde kendilerine karşı yapılan haksızlıklar sonucunda büyük bir isyan duygusu uyanmış ve bu da millî hareketin etkili bir başlangıcı olmuştur. Müfide Ferit, Millî Mücadele’nin başlangıcına kadarki savaş dönemini, yapılan antlaşmaları ve Türkiye’nin işgalinde rol oynayan ülkelerin amaçlarını detaylı bir şekilde anlattıktan sonra bu ülkeler karşısında oldukça güçsüz durumda olan Türkiye’nin bu mücadeleden zaferle çıkmasının sırrını ise şu sözlerle ifade eder:

“Zafer bir taraftan Mustafa Kemal’in inkâr edilemez askeri dehasına, kendileriyle çarpışan herkesin kabul ettiği gibi onun subaylarının kahramanlıklarına, birimlerin iyi düzenlenmesine, birliklerimizi canlandıran fedakârlık ve bağlılık zihniyetine ama özellikle ilk kez Türk halkının isteyerek bir savaşa katılmış olmasına bağlıdır” (Bulut, 2005: 260).

Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasından sonraki süreci de anlatan Müfide Ferit, Türkiye’nin Fransa ile olan dostluk ilişkisinin tekrar başlamış olmasını bu sürecin en sevindirici yanı olarak görür. Fransa’nın Türkiye’ye yapılan haksızlıklara daha fazla dayanmadığını ve bu tutumunda Loti ve Farrere gibi isimlerin büyük bir rolünün olduğunu belirtir. Diğer taraftan Suriye’de ordusu bulunan Fransa’yı, ordusunu çekmeye ve bu barış girişimiyle Avrupa’ya örnek olmaya davet eder.

Konuşmasının sonunda akıcı Fransızcasından dolayı tebrik edilen Müfide Ferit’e davetliler tarafından birçok soru ve yorum gelir. Çanakkale Savaşı’nda Türkiye’nin karşısında savaşan General Henri Gouraud da Çanakkale Savaşı’na dair bir anısını paylaşır ve Türk askerinin cesaretine olan övgüsünü dile getirir. General Gouraud’un kısa konuşmasını müteakip birkaç davetli ile Müfide Ferit arasında kısa bir tartışma yaşanır. Çukurova ve İzmir’deki Türklerin azınlığı oluşturdıklarına dair

savlara Müfide Ferit, her iki şehirde de Türklerin çoğunlukta olduğunu; Avrupa istatistiklerinin de bunu gösterdiğini; ayrıca bunu anlamak için bu şehirlere gitmenin de yeterli olacağını ifade eder.

Bu konferansla ilgili *Akşam* gazetesinde Faik Sabri'nin "*Paris Mektubu: Müfide Ferit Hanım'ın Paris'te Verdiği Konferans*" adlı yazısı çıkar. Konferansın gerçekleştiği yıllarda Paris'te yaşayan Faik Sabri'nin 23 Mart'ta *Akşam* gazetesine göndermiş olduğu yazı 8 Nisan'da yayınlanır. Bu yazıya göre tamamıyla dolu olan konferans salonundaki davetliler, Fransa siyaset hayatının ve askeriyesinin en mühim azasından oluşmaktadır. Davetliler arasında bulunan ve Müfide Ferit'in konuşmasını dinleyen Faik Sabri, Müfide Ferit'in yapmış olduğu konuşmayı oldukça önemli bulur. Yazısında genel olarak konuşmanın muhtevasından bahseden Faik Sabri, Müfide Ferit'in İstanbul'da mütarekeyi müteakip Türklerin geçirdikleri günleri çok canlı bir şekilde izah ettiğini belirtir. Faik Sabri, herkesin üzerinde iyi bir tesir bırakan bu konuşmanın sahibini Türkiye'nin Batı'ya tanıtılmasına olan katkısından dolayı tebrik eder (Duran, 1922).

Söz konusu konferans *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesinde de haber olarak verilir. Paris'te Tebligât-ı Siyasiye ve İctimaiye Salonu'nda yapıldığı bilgisi verilen konuşmanın, Müfide Ferit tarafından başarıyla gerçekleştiği yazılır. Düşman devletlerden olan bir zatın yaptığı konuşmadan sonra kürsüye çarşafı bir kadının çıkıp Türk davasını savunması, haberde övgü konusu olur (*Hâkimiyet-i Millîye*, 1922).

2. Sosyal Hayatta Müfide Ferit Tek

Millî Mücadele döneminde bir yandan millî şuurun oluşması için yazılar yazan ve konferanslarda yer alan Müfide Ferit, aynı çalışmaları kadınların toplumsal hayattaki yerini güçlendirmek için de yapar. Gazete ve dergilerde çıkan yazılarıyla birlikte katıldığı etkinliklerde gerçekleştirmiş olduğu konuşmalar, Türk kadınının terakkisine ciddi katkılar sağlamıştır. Diğer taraftan Paris'te düzenlenen konferanslarda da konuşma yapan Müfide Ferit, bu konferanslarda Millî Mücadele dönemindeki kadınların direnişe olan olumlu etkilerini anlatarak Türk kadınının memleket sınırları dışında da tanınmasını sağlamıştır.

Türk Kadını mecmuasının 7. sayısında Müfide Ferit'in *Aydemir* romanının Türk Kadını mecmuası tarafından yakında neşredileceği; buna ilaveten aynı mecmuada "*Kiev Mektupları*"nın da yer alacağı haberi verilir. Ancak bahsi geçen mektuplardan yalnızca bir tanesi yayımlanır (*Türk Kadını*, 1918). "*Yeğenlerime Mektuplar-I*" başlıklı bu yazıda Müfide Ferit, Türk kadınına seslenir. Cihan Harbi'nden önceki Türk kadını ile harpten sonraki Türk kadını kıyaslar. "*Sokakta kalın peçenizle, uzun çarşafınızla, evde kafesli pencerelerinizle, hayattan daima uzak kalmış, onunla bir türlü temas etmemiştiniz*" diyerek Cihan Harbi'nden önceki Türk kadınının toplumsal hayat ile olan mesafesine değinir. Ancak Cihan Harbi'yle birlikte kadın, çalışma hayatına atılmış; bu da onun sosyal hayattaki rolünün değişimine yol açmıştır. Bu değişiklik kadının erkeklerle olan münasebetini de etkilemiştir. Müfide Ferit'e göre kadın, bu münasebette erkekleri nasıl telakki edeceğini bilememiştir. Cihan Harbi'nden önce erkeklere karşı mesafeli olan kadın harpten sonra erkeklere nasıl muamele edeceğine karar verememiş ve doğal olmayan tavırlar sergilemiştir. Ya "*müptezel ve aşırı bir nezaket*" göstermiş ya da "*lüzumsuz ve şımarık*" davranışlarda bulunmuştur. Bu kararsız davranışlarının sonucunda da erkeklerle olan mesafesi ortadan kalkmıştır.

Kadınların erkeklerle olan münasebetindeki değişimine eleştirel bir dikkat getiren Müfide Ferit kadınları uyarma ihtiyacı hisseder. Bu süreçte vakarını ve haysiyetini unuttuğu için kadınların dikkatli olmaları gerektiğinin altını çizer. Kadınların çalışma hayatına atıldıkları bu devrenin, eski terbiye ile yeni vazifelerin müsademe devresi olduğunu; sade ve basit muamelelerle arkadaşlık çerçevesi içerisinde kalınması gerektiğini ve bu mücadele içinde tek dayanaklarının vakur bir ciddiyet olacağını belirttikten sonra kadınların her şeyden önce kendilerine hürmet etmelerini isteyerek yazısını sonlandırır (Tek, 1919d).

Müfide Ferit'in kadınlarla ilgili faaliyetleri yalnızca yazılarından ibaret değildir. Çeşitli cemiyetler tarafından konferanslara konuşmacı olarak davet edilmiş ve bu konferanslarda kadının yerine, eğitimine ve gelişimine dair pek çok önemli hususlara değinmiştir. *Vakit* gazetesinin verdiği habere göre Müfide Ferit, yeni açılan Türk Kadını Dershane'si'ne davet edilmiş ve orada kadın eğitiminin gerekliliğine dair bir konuşma gerçekleştirmiştir. Dönemin meşhur isimlerinden bestekâr Vedit Sabra ve Kemani Kevser Hanım'ın da davetli olduğu konferans, Marş-ı Sultâni ile başlamış; Müfide Ferit'in konferansı ile devam etmiş ve fasıl müziğini müteakip çay ikramı ile sona ermiştir (Vakit, 1919b).

Vakit gazetesinde kısa bir haber metni olarak yer alan bu konferansın tafsilatına ise *Türk Kadını* dergisinde girilir. 4 Nisan tarihinde Müfide Ferit'in *Türk Kadını* Dershane'si'nde vermiş olduğu konferans metninin ilki *Türk Kadını* dergisinde "*Feminizm-I*" başlığıyla yer alır. Konferansa, Türk kadınının tekâmülüne katkıda bulunduğu için *Türk Kadını* Dershane'si'ni açanlara teşekkür ederek başlayan Müfide Ferit, özellikle bizim gibi toplumlarda bu ve buna benzer girişimlerin çok önemli olduğunu vurgular. Çünkü ona göre bizim toplumumuzda Türk kadını hak ettiği değeri hiçbir zaman görmemiştir. Onunla "*asırlardan beri uğraşan olmamıştır. O, uğraşılmaya layık addedilmemiştir; hatta tam bir mahlûk olarak tanınmamıştır bile.. O, ismi üstünde saçı uzun akli kısa bir mahlûktur!*" cümleleriyle başladığı konuşmasında kadın eğitiminin önemi üzerinde durur. Kadın, çalışsa da çalışmasa da eğitilmeli, hayata hazırlanmalıdır. Çalışmayan kadının, "*kalpleri ısıtan, sıcak, temiz, medenî ve ahlâkî bir aile ocağı vücuda getirebilmesi*"; çalışanın ise *müsaî ve müsavi* "*şerait dairesinde, daha kuvvetli arkadaşları olan erkekler ile birlikte yürüyebilmesi*" için eğitilmesinin gerekliliğinden bahseder. Dikkat edileceği üzere *Yeğenlerime Mektuplar-I* başlıklı yazısında çalışan kadın ile erkeğin iletişimini "arkadaşlık" çerçevesiyle sunan Müfide Ferit, bu konferansında da bunu hatırlatır. Müfide Ferit'in vurguladığı bir diğer husus da çalışan kadın ile erkeğin eşit haklara sahip olmalarının gerekliliğidir.

Feminizmin tanımını; "*kadınların medenî, içtimaî ve siyasî haklarda erkeklere müsavi olmalarını istemek mesleği*" olarak tanıtan Müfide Ferit, bu üç hakkın muhtevasından bahseder. Medenî hukuka olan ihtiyacın diğer haklara olan ihtiyaçtan daha eski olduğunu; kadınların hiçbir zaman bu hakka sahip olmadıklarını ve fakat artık zincirlerini kırdıklarını ifade eder. İçtimaî hukuk mücadelesi, diğer bir tabirle ifade ettiği çalışmak hakkı, çalışan erkeğin evin ihtiyaçlarını karşılayamaması sonucunda kadınların da çalışmaya başlamasıyla birlikte sermayedarların kadına erkekten daha az ücret ödemelerine karşı verilen mücadeledir. Bu mücadele Müfide Ferit'in önemle üzerinde durduğu bir meseledir. Müfide Ferit'in belirttiği üzere feminizmin bir diğer talebi ise siyasî haktır. Bu hakkı talep eden kadınları görmezlikten gelmenin, onları siyasetten dışlamanın artık mümkün olamayacağını ifade eder. Bu üç hakkın feminizmin gayesi olduğunu belirten Müfide Ferit, konferansına kadınlarla ilgili birtakım sözlerin alıntılarıyla devam eder (Tek, 1919e).

Müfide Ferit kadınların bu haklarına ve erkeklerle olan ilişkisine *Büyük Mecmua*'nın yapmış olduğu bir anket münasebetiyle de değinir. *Büyük Mecmua* dergisinin, kadınların Dârülfünûn'da eğitim almalarına dair başlayan tartışmalar sebebiyle yapmış olduğu ankette Müfide Ferit'in de konuyla ilgili görüşlerine yer verilir. "*Dârülfünûn'da hanımlar erkek arkadaşlarıyla birlikte mi yoksa ayrı mı ders görmelidirler?*" sorusuna verdiği yanıtta Müfide Ferit Dârülfünûn'da iki türlü aile çocuğu bulunduğunu; ilk grubun zengin ve çalışmaya mecbur olmayanlardan; çoğunluğu oluşturan diğer grubun ise hayatını temin etmek arzusu duyanlardan meydana geldiğini belirtir. Mezun olduktan sonra çalışma hayatına girmek amacıyla Dârülfünûn'a gelen bu kızları erkeklerden ayırmanın manasız olduğunu ifade eder.

Kadın ve erkek temasının elzem olduğu ve bundan kaçınılamayacağını ifade eden Müfide Ferit, sözlerinin devamında bu temasın sadece "şekil meselesi" olduğu ve aslında çok da önemli olmadığını belirtir. Ona göre asıl mesele bu temasın çerçevesidir. Daha önceki yazılarında da kadın-erkek münasebetini "arkadaşlık" çerçevesi içinde sunan Müfide Ferit'in mesele olarak gördüğü husus; kadın-erkek münasebetinin bu çerçeve içinde kalmamasıdır. Bunun için de kızlarla erkeklerin fikren ve ahlâken eğitilmeleri gerektiğini belirtir. Buna örnek olarak da Anglosakson'u gösterir. Anglosaksonların erkek ve kız çocuklarını bir arada eğittiklerini; buna rağmen ahlâk bakımından diğer medenî milletlerden daha yüksek bir seviyede bulunduğunu belirtir. Bu bakımdan Müfide Ferit'e göre çalışma hayatında bir araya gelecekleri gerçeği göz önünde bulundurulduğunda Dârülfünûn'da kızların erkeklerle birlikte eğitim alması olağandır; ancak bu münasebet ahlâka uygun sınırlarla çevrelenmelidir (Büyük Mecmua, 1919).

Konferans metninin ikinci kısmı ise yine *Türk Kadını* dergisinde "*Feminizm-II*" başlığıyla yayınlanır. Konferansın başlarında kadınların medenî, içtimaî ve siyasî hak taleplerinden bahseden Müfide Ferit'in, *Türk Kadını* dergisinde yayınlanan metnin ikinci kısmı ile siyasî haktan -şimdilik- feragat ettiği görülür. Erkeklerin bile bu husustaki iktidarlarını şüpheli bulan Müfide Ferit, kadınların henüz bu işe karıştırılmaması gerektiğini belirtir. Medenî hak ise zamanın değişmesiyle birlikte elde edilmiş gibidir. Kadın artık eskisi gibi esir konumunda değildir. Hatta esir kalmak istese bile erkeklerde ve toplumda onu esir tutacak kudret kalmamıştır. Bu durumda Müfide Ferit'e göre şu anki şartlar göz önünde bulundurulduğunda Türk feminizmi "hakk-ı mesai"yi hedeflemelidir. Kadınlarla ilgili yazmış

olduğu her yazıda ve vermiş olduğu her konferansta olduğu gibi; Müfide Ferit bu konferansında da çalışma hayatında kadın ile erkeğin aynı haklara sahip olmasının gerekliliğine değinir. Çalışma hayatında aynı işi yapmalarına rağmen kadının erkekten daha az ücret almasını kabul edilemez bulur ve kadının bu husustaki hakkını talep eder. Müfide Ferit konuşmasına son verirken kızların bir gün kadın ve anne olacakları; belki de hayatlarını kazanmak mecburiyetinde kalacakları gerçeği göz önünde bulundurularak eğitilmeleri gerektiğini ifade eder. Mekteplerin programlarının da bu amaca yönelik hazırlanmasını; kızların her birine birer sanat ve günün birinde hayatlarını kazandıracak birer meslek öğretilmesini vurgulayan Müfide Ferit'e göre tüm bu düzenlemelerin ve hazırlıkların gayesi kadını “iyi bir anne ve tam mükemmel bir insan yapmak”tır (Tek, 1919f).

İfham gazetesinin “Beynelmilel Anneler Cemiyeti” başlığı vasıtasıyla Müfide Ferit'in, kadınların gelişimiyle alakalı girişimlerinin yanında yardıma muhtaç insanların sorunlarının çözümü için de çabaladığı görülmektedir. “İstanbul'da sokaklarda sürünen aç ve sefil insanları toplayarak bunları beslemek, mümkünse çalıştırmak üzere” Müfide Ferit'in teşebbüsleriyle kurulan cemiyet, sokakta yaşayan ve dilencilik yapan insanlara yardım eder. Sabiha Sertel'le birlikte sokakta gezerek yardıma muhtaç insanların hastane, gıda, iş gibi sorunlarına çözüm bulur. Dilenen kadınları cemiyet altında toplamak için polislerden yardım isteyen cemiyet, polislerin Hristiyan mahallelerinde her yeri gezmeleri; ancak Müslüman mahallelerinde yalnızca sorumlu oldukları mıntikalardaki dilencilere ulaşmaları gazetenin haberinde eleştirilir. Haber, polislerin sınırlı yardımından dolayı cemiyetin, Müslüman dilenci kadınlara ulaşmakta zorlanacağına dair endişesi paylaşılır (İfham, 1919).

Köşe yazıları ve konuşmalarının dışında sınırlı sayıdaki röportajlarıyla da duygu ve düşüncelerine ulaşma imkânı bulduğumuz Müfide Ferit, Paris'e seyahatinden birkaç gün önce İleri gazetesinin röportaj teklifine istemeyerek olumlu cevap verir. Kendisiyle röportaj yapmak isteyen muhabire gazeteleri sevmediği için hiçbir gazeteye beyanat vermek istemediğini; ancak hatır için bu röportajın yapılmasına izin vereceğini belirtir. Müfide Ferit, Anadolu kadınları ve siyasetle alakalı söylentiler hakkında görüşlerini paylaşır. Anadolu'da kadın meselesinin olup olmadığı sorusuna, Anadolu'da kadın meselesi olmadığı; ailelerini harbe gönderen kadınların cephe arkasında büyük bir özveriyle mücadele ettiği ve bu yüzden erkeklerin yerini doldurduğu cevabını verir. Anadolu'nun barış için savaştığını belirten Müfide Ferit, o sıralarda çıkan, Enver Paşa'nın geri döneceği söylentileri üzerine Enver Paşa'nın, yaptığı büyük hatalardan sonra dönmemesi gerektiği, Mustafa Kemal'in her duruma hâkim olan zekâsı ve dirayeti ile aranılan bir lider olduğu görüşünü de paylaşır (İleri, 1921).

20 Mart 1922 tarihinde Paris'te Millî Mücadele hareketiyle ilgili vermiş olduğu konferansından birkaç ay sonra yine Paris'te Türk kadınının Millî Mücadele içindeki yeri hakkında bir konuşma daha gerçekleştirir. Konferansta yapacağı konuşmanın haberi Akşam gazetesinde verilir. Habere göre konferans Fransa'nın kadın cemiyetleri tarafından tertip edilmiştir. Liseum Salonu'nda gerçekleşecek olan konferansta Müfide Ferit'in konuşmasının başlığı “Türk Kadınının Harekât-ı Milliye'deki Mevkii”dir (Akşam, 1922).

Konferansta yaptığı konuşmaya dair haberin bir diğeri ise Yeni Şark gazetesinde “Müfide Ferit Hanım” başlığıyla verilir. Haber; Müfide Ferit'in İzmir işgali sebebiyle Türklerin yaşadığı çaresizliğe ve Fransızların direnişi destekleyici yaklaşımına olan minnetine dair sözlerine yer verir (Yeni Şark, 1922).

Bu konferansla ilgili olarak Vakit gazetesinde çıkan imzasız bir yazıda Müfide Ferit'in konuşmasının muhtevası verilir. “Paris'te Türk Kadınına Dair Bir Konferans” başlıklı yazıya göre Müfide Ferit konferansa, Türklere lâıyk görülen haksızlıkların en büyük nedeninin Türklerin tanınmamış olmasından kaynaklandığını söyleyerek başlamıştır. Kadının Millî Mücadele'deki rolünü anlatmadan önce Türkiye'deki mevkiini izah eden Müfide Ferit, Türk kadını denilince akla “harem” kelimesinin geldiğini; ancak bu kelimenin yanlış anlaşıldığını söylemiştir. Haremin ne olduğunu bilmeyenler; burayı erkeklerin, istedikleri kadına sahip olabildikleri bir mekân olarak hayâl etmektedirler. Müfide Ferit konferansta bu tahayyülün yanlış olduğunu; haremin kadınlara has bir odadan ibaret olduğunu belirtmiştir. Dönemin zorlu şartlarından bahseden Müfide Ferit, bu mücadele harbine kadının bilfiil nasıl iştirak ettiğini anlatmıştır. Erkekler cepheleyken Anadolu'nun tarımsal üretiminin kadınlar tarafından yapıldığını; bugün Türkiye ziraatının Türk kadınına isnat edileceğini ve harp döneminde bütün orduyu, bütün Türkiye'yi kadının doyurduğunu izah etmiştir. Konuşmasının

sonunda ise kadınlar cemiyeti, kendilerini bu kadar önemli hakikatlerden haberdar ettiğinden dolayı Müfide Ferit'e teşekkür etmiştir (Vakit, 1922c)

Aynı konferansla ilgili *İleri* gazetesinde de “*Paris’te Bir Türk Hanımının Konferansı*” adlı imzasız bir yazı çıkar. Yazıda Müfide Ferit’in yapmış olduğu konuşmayla ilgili bilgi verilmeden önce o güne kadar Türkiye’nin Avrupa’ya yeterince tanıtılmamasına dair hoşnutsuzluk ifade edilir. Yazıya göre Türkiye kendini dışarıya tanıtmakta, hakkını anlatmakta gayretsizdir. Kendini dışarıya tanıtmada konusunda oldukça iyi görülen Avrupa’nın bu başarısının, neşriyatıyla ilgili olduğu düşünülse de yazar bunun doğru olmadığını belirtir. Çünkü ona göre “*propaganda, yazıdan ziyade sözle olur*”. Bu yüzden Türkiye’nin kendini yazarak değil anlatarak tanıtmada faaliyetinin daha etkili olacağını ifade eder. Yazar, memleketin bu husustaki eksikliğini belirttikten ve buna bir çözüm yolu sunduktan sonra Müfide Ferit’in, Türkiye’nin Avrupa’ya tanıtılmasında büyük bir hizmetinin olduğunu söyler. Yazının devamında yazar, Müfide Ferit’in konferansta değinmiş olduğu hususları özetler. Buna göre Müfide Ferit, Fransa’nın müttefiki olduğu hâlde Avrupa’nın en az tanıdığı ülkenin Türkiye olduğunu; bununla da kalınmayıp Türkiye’nin her gün Avrupa’nın zulmüne maruz kaldığını; Türk kadınının yıllardır Avrupa romanlarının konusu olduğu hâlde bu romanlarda yer alan bilgilerin yanlış olduğunu belirtmiştir. Yazar, Mütareke’den beri kadınların mitinglerinden ve protestolarından, Halide Hanım’ın Erkân-ı Harbiye’deki vazifesinden, Binbaşı Ayşe’nin süvari müfrezesi kumandanlığından ve köylü kadınlarının mücadelesinden bahseden Müfide Ferit’i konuşmasından dolayı tebrik eder (İleri, 1922).

Söz konusu konferans *Yarın* gazetesinde çıkan bir yazının daha konusu olur. İmzasız çıkan bu yazıda konferansın aynen iktibas edildiği yazılır. Buna göre yukarıda konferansın muhtevasına dair verilen bilgilerin birçoğu bu yazıda da yazar. Diğer yazılardan farklı olarak bu yazıda Müfide Ferit’in Fransız edebiyatındaki Türk kadını temsili ile ilgili olarak zikretmiş olduğu isimler verilir. Türk kadınının Fransız edebiyatındaki yerine değinen Müfide Ferit, Teofil Gotye zamanından beri Türk kadınının yanlış harem tahayyülü ile özdeşleştirildiğini belirtmiş; Pierre Loti ve Claude Farrere’i ise bu edebiyatçıların dışında tutmuştur. Bununla birlikte zaman içerisinde Türk kadınının Avrupa tahayyülündeki görüntüsünün değişeceğine dair ümidinin olduğunu belirtmiştir (Yarın, 1922).

Çalışmalarının tümü göz önüne alındığında Müfide Ferit’in, kadın hakları ve kadınların gelişimiyle alakalı faaliyetlerinin Millî Mücadele dönemi ile sınırlandırılmayacağını da belirtmek gerekir. Kadın odaklı uluslararası bir cemiyet olan Soroptimist Kulübü, 1948 yılında Müfide Ferit’in girişimleri sayesinde Türkiye’de de kurulur (Şermet, 2019: 140). Bu bağlamda Müfide Ferit’in kadın odaklı faaliyetlerinin Millî Mücadele döneminden sonra da devam ettiği açıktır.

Müfide Ferit’in kadını merkeze alarak gerçekleştirdiği faaliyetlerin ve yardıma muhtaç insanlar için gösterdiği çabaların dışında, basına yansıyan bir diğer önemli haberi ise Pierre Loti ziyaretidir. 1920 yılında *İfham* gazetesinde yayınlanan “*İstanbul Aşığı*” (Tek, 1920b) başlıklı yazısında İstanbul sevgisinden dolayı Pierre Loti’ye teşekkür eden Müfide Ferit, bu yazısından sonra Pierre Loti ile Türk Devleti arasında elçilikle görevlendirilir (Çonoğlu, 2022: 43). 1921 yılında Türkiye adına dostluk mesajı iletmek için Pierre Loti’yi ziyaret eder. Ziyareti esnasında hasta olan Pierre Loti’nin yanında Claude Farrere vardır. Müfide Ferit’in Claude Farrere ile tanışması ve birbirleriyle ilgili izlenimleri Claude Farrere’in “*Loti*” isimli kitabında (Tek, 1972) ve Müfide Ferit’in *Vakit* gazetesinde çıkan “*Claude Farrere*” başlıklı yazısında verilir (Tek, 1922).

Pierre Loti’yi Rochefort’taki evinde ziyarete giden Türk heyetinde Müfide Ferit ile Ahmet Ferit’in kâtibi vardır. Claude Farrere o güne dair yazmış olduğu satırlarda Müfide Ferit’in dış görünüşü ile ilgili izlenimlerini anlatırken onu çok güzel ve asil bulduğunu belirtir. Saçlarını modern bir çarşafıla örttüğünden ve sesinin zarafetinden bahseder. Farrere’e göre “*yeni Türkiye elçisini seçmeyi bilmiştir*” (Tek, 1972). Heyetin Pierre Loti’ye hediye olarak harp yetimlerinin dokuduğu bir halı getirdiğini ve bunun da kendisinin içini sızlattığını belirtir. Hediye takdiminden sonra ise Müfide Ferit, Pierre Loti ile görüşmüş ve Claude Farrere de bu görüşmeye şahitlik etmiştir. Claude Farrere hissettikleri heyecandan dolayı bu görüşme esnasında konuşulanları hatırlamadığını ve Pierre Loti’nin yanından ayrıldıklarını ifade eder. Odadan çıktıktan sonra Pierre Loti, Müfide Ferit’i tekrar yanına çağırır ve Claude Farrere’e göre Müfide Ferit bu ikinci görüşmeden sonra vedalaşarak oradan ayrılmıştır.

Claude Farrere’in heyecandan dolayı hatırlayamadığı görüşmenin detayları Müfide Ferit’in yazısında aktarılır. Yazının başında Müfide Ferit, ilk defa Pierre Loti’nin evinde gördüğü Claude Farrere hakkındaki izlenimini belirtir. Farrere’in beyaz saçlarına rağmen insana saf ve temiz bir çocuk hissi

verdiğini; durmak bilmez, yaramaz, daima gezinen, çok sevimli bir çocuğa benzediğini söyler. Kendisini tanıştırdıktan sonra *Loti çok hasta* diyen Claude Farrere'in ilk cümlesinden “*onun herkese benzemeyen, hassas, derin ve çok sevimli biri*” olduğunu anladığını ifade eder. Pierre Loti ile görüştüğü süreyi ayrıntılarıyla anlatan Müfide Ferit, Claude Farrere dışında odadaki herkesin ağladığını; ancak bir süre sonra onun da dayanamayıp ağlamaya başladığını yazar.

Claude Farrere'in anılarında aynı gün içerisinde Müfide Ferit'in Pierre Loti ile biri kendisinin şahitliğinde diğeri ise kendisinin şahitliği dışında olmak üzere toplamda iki defa görüştüğü yazar. Ancak Müfide Ferit'in yazısına göre Müfide Ferit Pierre Loti ile farklı günlerde olmak üzere toplamda iki defa görüşmüş ve Claude Farrere iki görüşmede de yanlarında bulunmuştur. Müfide Ferit, ikinci görüşmesinde şahitlik ettiği Pierre Loti ve Claude Farrere arasında geçen bir diyalogu şu sözlerle anlatır:

“Ertesi gün yine orada biraz kendine gelen ve konuşmaya gayret eden (Loti):

-Ben ölüyorum... Benden sonra Türkleri sen müdafaa et!

dediği zaman, onun heyecan dolu, ulviyet dolu yüksek ve sevimli hareketini hiç, hiç unutamayacağım.

-Yemin ederim, yemin ederim.. Bütün kalbimle müdafaa edeceğim.”

Loti ve Farrere arasında geçen bu diyalog Müfide Ferit'i oldukça duygulandırır. Bu anıdan sonra Müfide Ferit yazısına Claude Farrere'in Loti ile ilgili yazmış olduğu bir makaleden alıntı yaparak devam eder. Farrere makalesinde Hristiyan dünyasının İslam Türklerini haritadan silmek isterken Loti'nin müdafaa ettiğini; yalan isterken Loti'nin doğruyu söylediğini; haksızlık isterken Loti'nin hakkı söylediğini yazar. Müfide Ferit bu satırları yazdığı için Loti'yi; aynı satırları alıntılacağı için de Farrere'i “*dünya üzerindeki iki hak ve edebiyat prensi*” olarak gördüğünü belirtir.

Sonuç

Millî Mücadele dönemi, işgallerle bastırılmış olan memlekette bir direniş başlatması ve yüz yıllar süren bir dönemi kapatıp yeni bir dönem açması bakımından Türk tarihinin en önemli devrelerinden biridir. Bu dönemde asker, aydın, halk, erkek, kadın ve sair tarafından yurt çapında topyekûn bir mücadele verilmiş ve bu sürecin sonunda bağımsızlık elde edilmiştir. Zor şartlar altında kendini yeniden var etmeye çalışan milletin dayanak noktası ise birlik düşüncesi olmuştur. Bu düşüncenin yayılma süreci kanaat önderleri tarafından farklı sahalarda ve farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Bunların içinde dönemin fikir sahasında yer alan aydınların yazıları ve konuşmaları, halka moral vermesi bakımından motive edici bir etkiye sahiptir.

Bu dönemin fikir sahasındaki en etkili isimlerinden biri Müfide Ferit'tir. Millî Mücadele'den birkaç yıl önce *Türk Yurdu*, *Şehbal* gibi mecmualarda yazıları yayımlanmaya başlayan Müfide Ferit'in *Aydemir* romanıyla birlikte ismini duyurmaya başladığı açıktır. Millî Mücadele döneminin hemen başında yayımlanan *Aydemir* romanı çeşitli gazete ve dergilerde birçok yazarın eleştiri konusu olur. Hemen her yazıda Halide Edip'in *Yeni Turan* romanıyla birlikte anılan ve Türkçülük idealinin en önemli eserlerinden biri olarak değerlendirilen romanın; üslup ve vakanın tertibi gibi hususlarda kusurlu bulunsa da genel itibarıyla başarılı olduğu kanaatine varılmıştır.

Aydemir romanıyla birlikte ismini duyuran Müfide Ferit, gazete ve dergilerde çıkan köşe yazılarından sonra daha tanınır olmaya başlar. *İfhâm*, *Türk Kadını*, *Vakit* ve *Hâkimiyet-i Milliye* mecmualarında yazıları çıkar. Çoğunluğunu dönemin siyasî olaylarıyla alakalı değerlendirmelerinin oluşturduğu ve bunlardan bazılarının moral vermesi için asker ocağında dağıtıldığı ve bir şehre bugünkü adını verdiği göz önüne alındığında bu yazıların büyük bir etki alanı oluşturduğu söylenebilir. Ülkenin kurtuluşu için millî birliğin oluşmasını şart gören bir bakış açısıyla yazılan bu yazılar muhtevası itibarıyla halkı ve askerleri motive edicidir. İzmir'in işgaliyle birlikte karamsar bir bakışla yazdığı az sayıdaki yazısının dışında, hemen her yazısı umut vericidir. Kendi memleketinin sınırlarını aşarak diğer ülkelerin iç siyasetiyle ilgili görüşlerini aktardığı köşe yazıları ve verdiği röportajları da göz önüne alındığında Müfide Ferit'in siyasî olaylara olan hâkimiyeti açıkça görülecektir.

Millî Mücadele dönemindeki faaliyetleri incelendiğinde Müfide Ferit'in, ulusal birliğin oluşturulmasındaki gayretinin aynısını Türk kadınının terakkisi için de gösterdiği açıktır. Türkiye'deki Seroptimist Kulübü'nün kurucusu olan Müfide Ferit, Millî Mücadele'den sonra da kadınlarla ilgili çalışmalarına devam eder. Konferanslarda yaptığı konuşmaları ve yazılarıyla Türk kadınının henüz başladığı çalışma hayatındaki yerini ve haklarını belirlemeye çalışır. Çalışma hayatındaki kadının

erkeklerle olan münasebetindeki seviye ve eşit haklara sahip olma hususları Müfide Ferit için önemlidir; bunun için de kadının eğitilmesini elzem görür. Kadına dair tüm bu gayretlerinin temelinde kadının, iyi bir anne ve insan olabilmesi vardır. Bu bağlamda Müfide Ferit'in, kadına yaklaşımında toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız bir bakış açısına sahip olamadığı görülür; ancak dönemin şartları düşünüldüğünde bu yaklaşım anlaşılabilir.

Müfide Ferit'in en çok ses getiren faaliyeti ise Paris'te vermiş olduğu konferanslardır. Millî Mücadele direnişini ve bu süreç içerisindeki Türk kadınının rolünü anlattığı bu konferanslar birçok gazetede haber olarak verilir. Düşman ülkelerin temsilcilerinin de bulunduğu konferanslarda Türkiye'nin bir kadın tarafından temsil edilmesi ve Avrupa'ya doğru bir şekilde tanıtılması haberlerde övgüyle bahsedilir.

Müfide Ferit'in, dönemin en etkili isimlerinden biri olduğu, Pierre Loti ile Türk Devleti arasında yaptığı elçilik görevinden de anlaşılabilir. Pierre Loti ve Claude Farrere ile tanışıp kendisinden övgüyle bahsettirmesi Müfide Ferit'in tanınırlığını artıran bir başka etkidir. Siyasî ve edebî faaliyetlerinin dışında, muhtaç insanlara yardım etmek için kurduğu cemiyet, Müfide Ferit'in insana verdiği değer en önemli göstergelerindendir.

Bahsi geçen tüm yazıları, kendisiyle yapılan mülâkatları, haberleri ve konferansları göz önüne alındığında Müfide Ferit'in Millî Mücadele döneminde hemen her alanda aktif rol aldığı rahatlıkla görülecektir. Her faaliyetinden övgüyle bahsettirmeyi başarmış bir isim olan Müfide Ferit'i bu kadar etkili kılan ise insana verdiği değerdir. Din, dil, ırk ayrımı gözetmeyen insan sevgisi ve memleketin kurtuluşu için verdiği çabalar, Müfide Ferit'in dönem içindeki önemini açıkça gösterir.

Kaynakça

Sürelî Yayınlar

- Akşam (1922, Haziran 3). nr: 1327, 3.
- Büyük Mecmua (1919, Nisan 24). Darülfünûn'da kadın. nr: 6, 90.
- Duran, F. S. (1922, Nisan 8). Paris mektubu: Müfide Ferit Hanım'ın Paris'te verdiği konferans. Akşam, nr: 1274, 3.
- Hâkimiyet-i Milliye (1922, Nisan 20). Paris'te Türklük. nr: 487, 2.
- İleri (1921, Aralık 2). nr: 1377, 1.
- İleri (1922, Haziran 16). Paris'te bir Türk hanımının konferansı. nr: 1568, 2.
- İfhâm (1919, Temmuz 31). Beynelmilel anneler cemiyeti. nr: 9, 1.
- Köprülü, F (1919, Mart 13). Aydemir. Büyük Mecmua, nr: 2, 27-28.
- Rikkat, N. (1919, Nisan 17). Edebiyata dair. Türk Kadını, nr: 19, 291.
- Seyfettin, Ö. (1919, Aralık 1). İnkılâplarda kadın. İnci, nr: 11, 11.
- Süreyya, R. (1919, Şubat 13). Yeni eserler: Aydemir. Şair Nedim, cilt: 1, nr: 5, 70-71.
- Tek, M. F. (1919d, Mart 2). Yeğenlerime mektupları-I. Türk Kadını, nr. 19, 1.
- Tek, M. F. (1919e, Nisan 17). Feminizm-I. Türk Kadını, nr: 20, yıl: 1, cilt: 1, 305-308.
- Tek, M. F. (1919f, Mayıs 8). Feminizm-II. Türk Kadını, nr: 21, yıl: 1, cilt: 1, 323-326.
- Tek, M. F. (1919a, Ekim 29). Millî vazifeler karşısında günahlarımız. İfhâm, nr: 88, 1.
- Tek, M. F. (1919b, Kasım 19). Daldan dala. İfhâm, nr: 109, 3.
- Tek, M. F. (1919c, Kasım 26). Daldan dala. İfhâm, nr: 174, 2.
- Tek, M. F. (1920b, Ocak 23). İstanbul âşığı. İfhâm, nr: 174, 1.
- Tek, M. F. (1920a, Şubat 21). İkinci fetih. İfhâm, nr: 190, 1.
- Tek, M. F. (1921a, Şubat 7). Gaziantep. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 102, 1.
- Tek, M. F. (1921b, Şubat 11). İrlanda kahramanları. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 106, 1.
- Tek, M. F. (1921c, Mart 2). Kara günler: Kara haber. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 122, 2.
- Tek, M. F. (1921d, Mart 10). Kara günler: Hayret. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 129, 2.
- Tek, M. F. (1921e, Nisan 3). Zafer. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 149, 1.
- Tek, M. F. (1921f, Nisan 26). Avrupa'nın karşısındaki tehlikeler. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 169, 1.
- Tek, M. F. (1921g, Mayıs 9). Kara günler: Geçen seneki ramazan. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 180, 1.
- Tek, M. F. (1921h, Eylül 12). Türk askeri. Hâkimiyet-i Milliye, nr: 290, 1.
- Tek, M. F. (1922, Haziran 13). Claude Farrere. Vakıf, nr: 1618, 3.
- Türk Kadını (1918, Ağustos 15). nr: 7, 112.
- Vakıf (1919a, Şubat 8). Müfide Ferit Hanım'la mülâkat, nr. 22 (466), 1.
- Vakıf (1919b, Nisan 5). nr: 522, 2.
- Vakıf (1922c, Haziran 15). Paris'te Türk kadınına dair konferans. nr: 162, 1.
- Yarın (1922, Ağustos 4). Türk kadınlığı, cilt: 2, nr: 40, 249.
- Yeni Şark (1922, Haziran 14). Müfide Ferit Hanım, nr: 253, 1.

Telif Eserler

- Avcı, M. (2016). Osmanlı devletinde kadın hakları ve kadın haklarının gelişimi için mücadele eden öncü kadınlar. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 55, 225-254.
- Belge, M. (2009). Sanat ve edebiyat yazıları. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bulut, M. (2005). Bayan Ferid Bey'in (Müfide Ferit Tek) Paris'te vermiş olduğu konferans (Çeviri). Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4(11), 249-269.
- Çonoğlu, B. (2022). Osmanlı'dan cumhuriyete bir kadın yazar: Müfide Ferit Tek. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.
- Çoruk, A. Ş. (2008). Mizah penceresinden Milli Mücadele ya istiklal ya ölüm. İstanbul: Kitabevi.
- Demircioğlu, C. (1998). Müfide Ferit Tek ve romanlarındaki milliyetçilik. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karabela Şermet, S. (2019). Müfide Ferit'e özgü feminizm. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 140-159.
- Kocabaşoğlu, U ve Akan, A. (2019). Mütareke ve Milli Mücadele basını. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Necatigil, B. (1995). Edebiyatımızda isimler sözlüğü. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tek, M. F. (1998). Türk dili ve edebiyatı ansiklopedisi. İstanbul: Dergâh Yayınları, Cilt: 8.
- Tek, M. F. (1972). Hayat hikâyesi: Türk soroptimisti. In memoriam Müfide Ferit Tek. İstanbul: Çeltüt Matbaası.
- Toprak, Z. (2022). Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uğurlu, A. S. (2014). Hakimiyet-i Milliye sayfalarından işgal altındaki Antep. U. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(27), 307-315.
- Yıldırım, T. (2019). İşgal, feryad ve direniş: Milli Mücadelede İstanbul mitingleri. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Beyan ve Açıklamalar

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Şeyma Bakkaloğlu). Araştırma ikincil verilere sahip bir çalışma olduğu için etik beyana gerek yoktur.

Yazar Katkısı: Kavram/fikir, veri toplama/işleme, analiz, yazım ve eleştirel inceleme ve düzenleme Şeyma Bakkaloğlu (katkı oranı %100) tarafından yapılmıştır. Yazar makalenin yayınlanan versiyonunu okumuş ve kabul etmiştir.

Finansman: Bu çalışma herhangi bir fon desteği almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedir.

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Lisans: CC BY-NC 4.0

